

YABANCIYLA EVLENEN KADININ TÜRK YURTTAŞLIĞINDAN AYRILMASI

Doç. Dr. Rona AYBAY

I — GİRİŞ

Sürekli uyrukluuk (*permanent allegiance; allégeance perpétuelle*) eski çağlardan kalma bir kavramdır (1). Kişinin, ömür boyu aynı uyrukluukta kalmak zorunda oluşu, bazı hallerde, çağdaş gerçeklere uymamaktadır. Bu yüzden, günümüzde Devletler Özel Hukukunun uyrukluuk konusunda benimsediği temel ilkelerden biri "kişinin uyrukluğunu seçmede ve değiştirmede özgür olması gerektiği" dir. Bu ilkeye, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca 1948 yılında kabul edilmiş İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde de yer verilmiştir:

"Hiç kimse, keyfi olarak, (...) vatandaşlığını değiştirmek hakkında mahrum edilemez". (Madde 15/2) (2)

1969 yılında imzalanmış Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (3) de, İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin konuya ilişkin olarak ilan ettiği ilkeyi aynen benimsemiştir:

- (1) Roma Hukukunda "nemo potest exuere patriam" ve "semel civis semper civis" formülleriyle ifade edilen bu kavram, özellikle Feodalite döneminde etkisini daha da arttırarak yakın çağlara kadar gelmiştir. Örneğin. Anglo-Sakson Hukuku; uyruğun hükümdara bağlılığının, hükümdarın rızasıyla bile ortadan kalkamayacağını kabul ediyordu (*Calvin's Case*). Bu anlayış, özellikle İngiltere'den gelen göçmenlerin çok bulunduğu A.B.D. ile İngiltere arasında sürtüşmelere yol açmış ve İngiltere'de ancak 1870 yılında çıkarılan *Naturalization Act* ile, belirli durumlarda uyruğun, uyrukluğunu yitirebileceği kabul edilmiştir. A.B.D.'nde de, sürekli bağlılık (*permanent allegiance*) başlangıçta kesin bir ilke olarak kabul edilmişti. Bu ilke, zaman içinde, yavaş yavaş etkisini yitirmiş ve bu gelişme 1868 yılında çıkarılan ve yurt ve uyrukluuk değiştirmeyi doğal bir hak olarak kabul eden bir kanunla kesin sonuca bağlanmıştır. Bkz. Weis, P.; *Nationality and Statelessness in International Law*, 1956, s. 131-132.
- (2) R.G. 27 Mayıs 1949, 7217- **Özcan, Aydoğan**; İnsan Hakları İle İlgili Temel Metinler, Ankara 1967, s. 31 v. d.
- (3) Kosta Rika'nın başkenti San Jose'de toplanan İnsan Hakları Konferansında, 22 Kasım 1969 da imzalanmıştır. Metin için Bkz. 65 AJIL 686 (1971)

"Kimse, uyrukluğundan veya uyrukluğunu değiştirme hakkında keyfi olarak yoksun bırakılamaz" (Madde 20/3)

Bu hak, kişinin bağlı olduğu uyrukluğunu kendi istenci (iradesi) ile bırakabilmesini öngörmektedir. Ancak kişinin uyrukluğunu seçmede ve değiştirmede özgür olmasının uygulamada tam anlamıyla gerçekleşebildiği söylenemez. Bu özgürlüğün ideal düzeyde gerçekleşebilmesi, herşeyden önce devletlerin, kendi uyrukluğuna geçmek isteyen yabancıların bu isteklerini kabul etmelerine bağlıdır. Oysa, hiçbir devlet, yabancıları, kendi uyrukluğuna girme olanağını sınırsız ve koşulsuz bir biçimde tanımış değildir. Bu olanak, ancak, devletin kendi yasalarında öngörülmüş belirli niteliklere sahip yabancıları yine devletin kendi yasalarıyla belirlenen usullerle tanımaktadır. Bu durum çağımızda, uluslararası hukuka egemen anlayış bakımından doğal karşılanmak gerekir.

Nitekim 1948 yılında ilan edilmiş Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi (4) herkesin uyrukluğunu değiştirme hakkına sahip olduğunu belirttikten sonra, bu hakkın kullanılmasının *kişiyeye, uyrukluğunu vermeye istekli* bir devletin bulunmasına bağlı olduğunu da eklemeyi gerekli görmüştür (Madde XIX).

Öte yandan, devletlerin kendi uyruklarının, uyrukluktan ayrılmalarını kolaylaştırıcı politikalar izledikleri de söylenemez. Uyrukluğun *sürekli* (çözülmez) bir bağ olduğu anlayışı geçmişte kalmış olmakla birlikte, bu bağın kişinin isteğiyle ve kolayca her zaman çözülebileceği sanılmamalıdır. Her devlet, kendi yasalarıyla bu konuyu az-çok sıkı bir takım koşullara bağlamış durumdadır. Uluslararası hukuk açısından en önemli koşul da, uyrukluktan çıkmanın, kişiyi yurtsuz (vatansız) duruma düşürmemesidir.

Kişiyeye tanınmış bu sınırlı özgürlüğe koşul olarak, kişi ile devlet arasındaki uyrukluğun kesilmesi, devletin istencinin bir sonucu olarak da ortaya çıkabilmektedir. Devletler, belirli nedenlerle "istenmez" saydıkları uyruklarını, uyrukluktan çıkarma (ya da kovma) yetkisini ellerinde tutmak eğiliminde görünüyorlar. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi de, "Hiç kimse, *keyfi olarak uyrukluğundan yoksun bırakılamaz*" hükmüyle, devletin uyrukluktan çıkarma yetkisini kabul etmiş fakat bu yetkiyi "keyfi davranmamak" kavramıyla sınırlamıştır.

(4) Amerikan Devletleri Uluslararası Konferansının, Kolumbiya'nın başkenti Bogota'da yapılan Dokuzuncu Konferansında kabul edilmiştir. Bildirinin hukuki niteliği "tavsiye"dir.

Başka bir deyişle, kimsenin uyrukluğundan, zorla (kendi istenci dışında) çıkarılamayacağı ilkesi salt olarak benimsenmiş değildir. Bu konuda sağlanabilecek güvenceler, uyrukluktan çıkarmaya (kovmaya) ilişkin hallerin, yasalarda açık seçik hükümlerle belirtilmesi ve uyrukluktan yoksun bırakılan kişinin, bu işlem aleyhine yargı yoluna başvurabilmesidir (5).

II — TÜRK VATANDAŞLIĞI KANUNUNUN SİSTEMİ

Türk yurttaşlığının bırakılması (terki) ve yitirilmesi konusunda, Türk Vatandaşlığı Kanunu (TVK) üçlü bir ayırım öngörmüştür:

- (i) Kanun Yolu ile Kayıp (m. 19)
- (ii) Yetkili Makam Kararı ile Kayıp (m. 20 v.d.)
- (iii) Seçme Hakkı ile Kayıp (m. 27 v.d.)

TVK'nun bu tasnifi, kanımızca, değişik durumları aynı kategoriye sokmaktadır ve başarılı değildir. Konuyu, aşağıdaki ayrımlara ayırarak incelemek, sistematik bakımdan daha uygun olacaktır:

- (i) Kişinin, kendisine tanınmış seçme hakkını kullanarak, Türk yurttaşlığından *ayrılması* (6);
- (ii) Kişinin, başvurusu üzerine, yetkili makamın izni ile Türk yurttaşlığından *çıkması*;
- (iii) Kişinin, kendi başvurusu gerekmeksizin, yetkili makamın kararı ile Türk yurttaşlığından, "vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemleri" yüzünden *yoksun bırakılması*.

Yukarıdaki birinci kategoride (yani *ayrılma* hâlinde) kişi, belirli koşullarda, Türk yurttaşlığından ayrılma yönündeki istencini (iradesini) açıklamakla, *başka bir işleme gerek olmaksızın* yurttaşlıktan ayrılabilmekte; diğer bir deyişle, Türk yurttaşlığını terketmektedir.

Üçüncü kategoriye giren hâllerde (yani *yoksun bırakılma* hâllerinde) ise ilgili kişinin istencine bakılmaksızın, yani bu yolda bir

(5) Türk Hukukununun, yargı denetimi bakımından başka hukuk sistemlerine örnek gösterilebilecek nitelikte olduğunu söylemekte abartma yoktur. T.C. Anayasası, idari işlemler aleyhine yargı yoluna başvurmaya olanak veren genel nitelikteki 114. maddesi hükmü ile yetinmiyerek, yurttaşlıkla ilgili maddesinde özel bir hükme de yer vermiştir: "Vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolu kapatılamaz" (Madde 54/5).

(6) "Ayrılma" deyimi için Bkz. aşağıda III, A, a

başvuruda bulunmuş olması gerekmeksizin, Türk yurttaşlığı o kişiden alınmakta, kişi yurttaşlıktan sanki kovulmaktadır (7).

İkinci kategoriye giren hallerde ise (yani çıkma hallerinde) telsikteki duruma koşut olarak, Türk yurttaşlığı ile ilişkinin sona ermesi (yurttaşlıktan çıkma), ilgilinin istenç açıklaması (başvurusu) üzerine yetkili makamca bu yolda alınacak bir karara bağlıdır.

Bu tasnifte, yurttaşlıktan *ayrılma* ve *çıkma*, ilgilinin *istencine uygun*, yurttaşlıktan *yoksun bırakılma* ise ilgilinin istencine *aykırı* olduğu için, ayırımın dayandığı temel, ilgilinin istenci gibi görünmektedir. Ancak, konu biraz daha yakından incelendiğinde, ayırımı, ilgilinin *başvurusuna* dayandırmanın daha yerinde olduğu ortaya çıkıyor. Çünkü, devletin yetkili organınca yapılacak *yurttaşlıktan çıkarma* işlemi, çıkarılan kişinin istencine uymakta da olabilir. Örneğin, "Türk vatandaşlığından çıkma izni almaksızın kendi isteği ile yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanan" (TVK m. 25/a) bir kişinin durumunda, "yurttaşlıktan çıkarma" işleminin ilgilinin istencine aykırı olacağı her zaman söylenemez. Giderek, bu kişinin çıkma izni almadan, kendi isteği ile yabancı bir devlet uyrukluğunu elde etmiş olmakla, Türk yurttaşlığı ile ilgisini kesme yönündeki istencini üstü kapalı (zımni) bir biçimde açıklamış olduğu söylenebilir.

Bu bakımdan kişinin Türk yurttaşlığı ile ilişkisinin kesilmesi hallerinin tasnifi; ilgilinin yurttaşlığıyla ilişkisini kesme yolunda bir *başvuruda* veya açık (sarih) *istenç açıklamasında* bulunmasının, işlemin gerçekleşmesi için *zorunlu* olup olmamasına göre yapılmıştır.

Ayrılma halinde, usulüne uygun biçimde yapılmış istenç açıklaması; *çıkma* halinde, yetkili makamın kararına temel olmak üzere ilgilinin *başvurusu* zorunludur. *Yoksun bırakılma* halinde ise, ilgilinin sarih (açık) bir istenç açıklaması ya da başvurusuna gerek bulunmaksızın, yurttaşlık ilişkisi, yetkili makamın kararıyla kesilmektedir.

III — SEÇME HAKKININ KULLANILMASI YOLUYLA TÜRK YURTTAŞLIĞINDAN AYRILMA

TVK'nun, belirli bazı durumlarda, Türk yurttaşlarına kendi istençleriyle yurttaşlıktan ayrılma olanağı tanıdığına değinmiştik. Bu

(7) "Vatandaşlığa alınmanın iptali" (TVK m. 24) ile yabancı kadının Türk yurttaşlığı kazanmasına temel olmuş evliliğin butlanına karar verilmesi (TVK m. 5/II) hâlleri de, ilgilinin istencinin dikkate alınmaması açısından, bu kategoriye girer.

yolun özelliği, ilgili kişinin, usulüne uygun bir biçimde yapacağı, Türk yurttaşlığından ayrılma yolundaki istenç açıklamasının *ayrılma* için yeterli olması (izin veya onay gibi) başkaca bir işleme gerek bulunmaksızın sonuç doğurmasıdır.

Böylece, bir istenç açıklamasında bulunmakla Türk yurttaşlığından ayrılabilir kişiler, çeşitli kategorilere ayrılabilir. Bu kategorileri iki ana başlıkta inceleyebiliriz :

- (i) Evliliğin, kadının uyrukluk durumunu etkilediği haller;
- (ii) Erginliklerinden önce Türk yurttaşlığını kazanmış bazı kişilere ilişkin özel durumlar.

Çeşitli devletlerin hukuk sistemlerinin, yabancıyla evlenen kadının uyrukluk durumunun bu evlenmeden etkilenmesini kabul ettiği görülebilmektedir (8) Bu etkinin belirli koşullara bağlandığı ve sözkonusu evliliğin sona ermesinden sonra da bazı özel sonuçlar doğurabildiği de görülmektedir.

TVK'nun evlilikleri yurttaşlık durumlarını etkilemiş ya da etkileyecek durumda bulunan Türk yurttaşı kadınlara seçme hakkını kullanma yoluyla tanıdığı, yurttaşlıktan ayrılma olanağı iki alt başlıkta incelenebilir : "Yabancıyla evlenen Türk kadınının Türk yurttaşlığından ayrılması" ve "Türkle evlenerek Türk yurttaşı olmuş kadının, eski uyrukluğuna dönmesi". Bu yazımızın amacı, yabancıyla evlenen Türk kadının seçme hakkı kullanarak Türk yurttaşlığından *ayrılmasına* ilişkin olarak koşullar sonuçlar v.b. sorunları incelemektir.

A — Yabancıyla Evlenen Türk Kadınının Yurttaşlıktan Ayrılması

TVK., yabancıyla evlenen Türk kadının yurttaşlığı üzerinde bu evliliğin bir etkisi olmamasını; yani kadının Türk yurttaşlığını muhafaza etmesini ilke olarak benimsemiştir. Bu ilke, insan Hakları alanlarındaki çağdaş gelişmelere uygun düşmektedir (9).

(8) Bkz. Fişek, Hicri; Türk Vatandaşlık Hukuku, Ankara, 1959, s. 80 vd. Berki, Osman Fazıl, Devletler Hususi Hukuku, Cilt I, "Tabiyet ve Yabancılar Hukuku" 7. bası 1970, s. 53 vd. Nationality of Married Women, U.N. Commission on the Status of Women, 1950, 1954, 1963.

(9) Örneğin, 7 Kasım 1967 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca oybirliği ile kabul edilmiş "Kadınlara Karşı Ayrımcı Gözetilmesini (Discrimination) Ortadan Kaldırma Bildirisi" 5. maddesinde "yabancı ile evlenme, kadını uyruksuz bırakma veya kocasının uyrukluğunu zorla yüklemeye yoluyla, karının uyrukluğunu kendiliğinden etkileyemez" ilkesini benimsemiştir.

Ancak yabancı ile evlenen Türk kadınına "kocasının milli kanunu evlenme sebebi ile kocanın vatandaşlığını kadına bahsettiği" (TVK m. 19) hallerde Türk yurttaşlığından *ayrılma* olanağı tanınmıştır. Görüldüğü gibi, yabancı ile evlenen Türk kadınına bir olanak, bir seçenek sağlanmakta ama kadın Türk yurttaşlığından ayrılmaya zorlanmamaktadır.

a) *Deyim sorunu :*

TVK. m. 19, bu durumda kadının, "kocasının vatandaşlığını seçtiğini bildirdiği takdirde Türk vatandaşlığını *kaybedeceğini*" belirtmektedir. Kanımızca, burada kaybetme sözcüğünün kullanılması yerinde değildir. Çünkü, *kaybetmenin* kişinin sahip bulunduğu bir şeyin isteği dışında elinden çıkması halinde sözkonusu olması gerekir. Oysa burada düzenlenen durumda, yabancı ile evlenen Türk kadını, kocasının uyrukluğunu *seçmekte* ve bu seçimini Türk makamlarına bildirmektedir. Bu bakımdan, TVK m. 19'da kullanılan *kaybetme* deyimini benimsemiyor, onun yerine *ayrılma* demeyi yeğliyoruz. (10). Nitekim TVK. m. 13'de "19. madde uyarınca Türk vatandaşlığından *ayrılan*" kadın TVK. m. 18'de "Evlenme ile Türk vatandaşlığından *ayrılan* analar" formülü kullanılmıştır. Ayrıca, benzer durumu düzenleyen TVK. m. 28'de ve TVK m. 27'de de *ayrılma*, deyimini kullanılmıştır.

b) *Yurtsuzluğu (Vatansızlığı) Önleme Amacı :*

Yabancı ile evlenen Türk kadınına tanınmış bulunan "seçme hakkını kullanma" yoluyla Türk yurttaşlığından ayrılma olanağı ancak "kocanın milli kanunu(nun) evlenme sebebi ile kocanın vatandaşlığını kadına bahsettiği" hallerde sözkonusu olabilmektedir. Bu bakımdan, Türk kadınının evlendiği yabancı erkeğin ulusal yasası, seçme hakkının varlığı bakımından belirleyici bir ögedir. Bu hükmün amacının, kadının yurtsuz (vatansız) duruma düşmesini önlemek olduğu açıkça görülmektedir (11). Bu düzenleniş biçimi

(10) Nomer, bu durumda kadının kocasının uyrukluğunu seçtiğini bildirmesinin "Türk vatandaşlığını terk beyanı" niteliğinde olduğunu belirtmiştir (Nomer, Ergin : Vatandaşlık Hukuku Dersleri, 3. bası, 1976, s. 87). Bu hiç kuşkusuz yerinde bir nitelirmedir, çünkü kadın, sonuç olarak, Türk yurttaşlığını terk etmektedir. "Ayrılma" deyimini, "terketmeyi" de ifade etmek üzere kullanıyoruz.

(11) Uluocak'ın belirttiği gibi; "Kanunkoyucu bu halde de, 'vatansızlık halini önlemek' gayesiyle, kadının bu seçme hakkını, kocanın milli kanununun, evlenme ile kadına vatandaşlık vermesi şartı ile kayıtlamıştır; mesela 1951 tarihli Polonya Vatandaşlık Kanununa göre evlenme, yabancı kadının vatan-

insan hakları ve uyrukluk hukuku alanlarında, uluslararası düzeyde öngörülen çözümlere de uygun düşmektedir (12).

Kocanın yurtsuz (vatansız) olması ya da kocanın ulusal yasasının karıya uyrukluk vermemesi hallerinde TVK m. 19'a göre bir seçme hakkı kullanılması sözkonusu değildir.

c) Seçme hakkının, ancak kocanın uyrukluğu yönünde kullanılabilmesi :

TVK m. 19'a göre kullanılacak seçme hakkının bir özelliği de, bu hakkın yalnız kocanın uyrukluğu yönünde kullanılabilir nitelikte oluşudur. Türk kadını, TVK m. 19 gereğince, Türk yurttaşlığından ancak evlendiği yabancı erkeğin uyrukluğunu kazanmış veya kazanacak durumda bulunuyorsa ayrılabilir. Yabancıyla evlenen Türk kadınının, bu durumdan kocasının uyrukluğu dışında bir uyrukluğa geçmek için yararlanması, bu olanağın tanınmasındaki temel amaca ters düşeceği için söz konusu değildir.

ç) Çift Uyrukluk Sorunu :

"Seçme Hakkı" deyiminin de gösterdiği gibi, yabancıyla evlenen Türk kadınının Türk yurttaşlığından ayrılabilmesi, kendi seçimine bağlıdır. Türk kadını, evlendiği yabancı erkeğin uyrukluğu-

daşlığında bir değişiklik yaratmaz, başka deyimle, Polonyalı bir erkek ile evlenen Türk kadını, seçme hakkını, kullanarak, Polonya vatandaşlığını evlenme yolu ile kazanamaz..." (Uluocak, Nihal E.; Türk Vatandaşlık Hukuku, 1988, s. 65).

- (12) Birleşmiş Milletler Örgütünün öncülüğüyle 24 Mart-18 Nisan 1959 ve 15-28 Ağustos 1961 tarihlerinde toplanan Konferansta kabul edilen "Yurtsuzluğun Azaltılması Sözleşmesi" (Convention on the Reduction of Statelessness) (U.N. Doc. A/CONF. 9/15, 1961), evlilik ve evliliğin sona ermesi gibi kişisel hal değişikliklerinin, uyrukluğun yitirilmesi sonucu doğurmasının, ilgili kişinin yeni bir uyrukluk kazanmasına bağlı olmasını öngörmektedir (m. 5/1). Ayrıca, bir sözleşen (akid) devlet hukukunun uyrukluğu bırakma (renunciation of nationality) olanağı tanınması halinde; bırakmanın ilgili kişi başka bir uyrukluk elde etmedikçe geçerli olmaması da öngörülmüştür (m. 7/a)

1930 yılında Milletler Cemiyetinin öncülüğüyle Lahey'de imzalanan "Uyrukluk Yasalarının Çatışmasına İlişkin Bazı Sorunlar Hakkında Sözleşme" (Convention on Certain Questions Relating to the Conflict on Nationality Laws) (L. N. Doc. 24. M. 13. 1931. V.) de aynı ilkeyi kabul etmişti: "Kadının ulusal yasası, yabancıyla evlenmesi halinde, kadının uyrukluğunu yitirmesini gerektiriyorsa; bu sonucun doğması, kadının, kocasının uyrukluğunu kazanmasına bağlı olacaktır" (m. 8). (Bu iki metne sadece örnek olarak değiniyoruz. Konunun uluslararası düzeyde düzenlenişini, başka bir incelemede ayrıntılı olarak ele almaya çalışacağız.)

nu elde etmiş durumda bulunuyor ama seçme hakkını kullanarak Türk yurttaşlığından ayrılma yoluna da gitmiyorsa, çift uyruklu olacaktır.

Bu durumda, kadının Türk yurttaşlığından ayrılma yönünde hiçbir girişimde bulunmaması, çift uyruklu durumunun doğmasına ve sürmesine yol açmaktadır. Buna, "kadının çift uyrukluğunu seçmesi" de denilebilir.

Evlendiği yabancı erkeğin ulusal yasası gereğince, evlenme nedeniyle *kendiliğinden* kocasının uyrukluğunu kazanan ama Türk yurttaşlığından ayrılma girişiminde bulunmayan kadının çift uyruklu olması karşısında TVK açısından yapılabilecek bir şey yoktur. Ancak, yabancı kocanın ulusal yasası, kadına uyruklu vermeyi yapacağı bir istenç açıklamasına bağlamış ise durum değişir. Türk yurttaşı kadın, yabancı erkekle evlendiğinde, bu evlilik nedeniyle, kocanın ulusal hukukunun tanıdığı olanaktan yararlanarak kocanın uyrukluğunu seçtiği halde, bu seçimini yetkili Türk makamlarına "ayrılma bildirimini" (terk beyanı) biçiminde bildirmezse, Türk yurttaşlığından ayrılmış olmaz. Ancak, bu durumda, Türk kadını istenç açıklaması yaparak kocasının uyrukluğunu elde etmiş olduğundan "Türk vatandaşlığından çıkma izni olmaksızın kendi istekleri ile yabancı bir devlet vatandaşlığını kazananlar" (TVK m. 25/a) kategorisine girmiş olacaktır (13). Bu kategoriye girenlerin "Türk vatandaşlığını kaybettiklerine Bakanlar Kurulu tarafından karar verilebilir".

d) İstenç bildiriminin yapılacağı makam ve zaman :

Yabancıyla evlenen Türk kadınının, TVK m. 19'da öngörülen seçme hakkını kullanmasına ilişkin istenç bildirimini yapması gereken makam, evlenmenin Türk ya da yabancı makamlar önünde gerçekleştirilmesi haline göre değişmektedir. "Evlenme, evlendirmeye yetkili Türk makamları önünde yapıldığı takdirde." bildirim "evlenme sırasında o makama" yapılmalıdır (TVK m. 42/a).

"Evlenme, evlendirmeye yetkili yabancı makamlar önünde yapıldığı takdirde" bildirim "evlenmeyi tescil ile görevli Türk makamlarına" yapılması gerekir (TVK m. 42/b). Nüfus Kanununa (14)

(13) Bkz. Nomer, a.g.e., s. 88

(14) Nüfus Kanununun, no. 1587, tarih 5 Mayıs 1972, RG. 16 Mayıs 1972, 14189; D. V. t. c. 11, s. 2272

göre, taraflardan birisi veya ikisi Türk yurttaşı olan kimselerden, evlenmelerine kanuni engel bulunmayanların *yetkili mahalli (yabancı) makamlarca* yapılan evlenmeleri, konsoloslarımız tarafından tescil edilmek üzere İçişleri Bakanlığına bildirilir. Konsolosluğumuz bulunmayan yerlerde mahalli yetkili makamlarca yapılan evlenme akitlerinin nüfus idarelerine veya en yakın Türk konsolosluğuna bildirilmesi kocanın ödevidir. Türk kadınının yabancı erkekle evlenmesi halinde ise bu ödev karıya düşer (m. 25/3, 4) (15).

Seçme hakkını kullanma yoluyla Türk yurttaşlığından ayrılmak isteyen kadın, bu yoldaki bildirimini, kendisine bu hakkı kazandıran evlenme yetkili *Türk makamları* önünde yapıldığı takdirde *evlenme sırasında* yapılmalıdır. TVK. m. 42/a; bu bildirim biçimi konusunda bir açıklık taşımamaktadır. Yönetmeliğin m. 20/b hükmü, bu bildirim "yazılı" olmasını öngörmüştür. Bu hâlde, bildirim evlenme sırasında yapılması gerektiğine göre, evlenme işlemi tamamlandıktan sonra yapılacak bu yoldaki başvurular sonuç doğurmaz.

Türk kadınına seçme hakkını kullanma yoluyla Türk yurttaşlığından ayrılma olanağı veren evlenme, evlendirmeye yetkili *yabancı makamlar* önünde yapıldığı takdirde, seçme hakkının kullanılmasına ilişkin bildirim "evlenmeyi tescil ile görevli Türk makamlarına *evlenme aktinden başlayarak bir aylık süre içinde, yazılı olarak yapılır*" (TVK m. 42/b).

TVK, Türk ile evlenen yabancı kadının Türk yurttaşlığını kazanmak için yapması gerekli bildirimle, yabancı ile evlenen Türk kadınının Türk yurttaşlığından ayrılmak için yapacağı bildirimini, aynı madde içinde düzenlemiştir. Kanun, evlenmenin yabancı makamlar önünde yapılması halinde, bildirim yapılacağı makam olarak "evlenmeyi tescil ile görevli Türk makamları"nı göstermiştir. Evlenmeyi tescil etmekle görevli Türk makamı ilgili nüfus sicil memurluğudur. Ama, Türkle evlenen yabancı kadının, Türk yurttaşlığını kazanmak için evlenmenin aktinden başlayarak bir aylık süreyi geçirmemek kaydıyla ilgili Türk Konsolosluğuna başvurması yeterli sayılmalıdır (16). Aynı olanağı, yabancıyla evlenme yoluyla

(15) Nüfus Kanununun, Konsoloslarımıza, bu evlilikleri "tescil edilmek üzere İçişleri Bakanlığına bildirme" görevi veren hükmü karşısında, tescili yapacak makamın Konsolosluklar olmadığı kabul edilmelidir. Konsolosluklara düşen görev, tescili yapacak asıl makama ulaştırılmak üzere durumu İçişleri Bakanlığına bildirmektir.

(16) Göger, Erdoğan; Türk Tabiiyet Hukuku, İkinci Basi, Ankara, 1974, s. 57.

Türk yurttaşlığından ayrılmak isteyen Türk kadınına da tanınmış saymak adalete uygun bir çözümdür.

e) *İdarece yapılacak inceleme*

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, seçme hakkını kullanma yoluyla Türk yurttaşlığından ayrılmanın temel özelliği, kendisine bu hak tanınmış olan kadının usulüne uygun olarak yapacağı istenç açıklamasının, hiçbir izne bağlı olmaksızın yurttaşlıktan ayrılma sonucu doğurmasıdır. Durum ilke olarak böyle olmakla birlikte, sistemin işleyişinde, idarenin değerlendirmesine yer bırakan bazı noktalar da yok değildir.

TVK., yabancıyla evlenen Türk kadınına tanıdığı, yurttaşlıktan ayrılma olanağını bir temel koşula bağlamış bulunmaktadır: kocanın ulusal yasasının, evlenme nedeniyle kadına kocanın uyrukluğunu kazandırmış veya kazandıracak olması (17).

Kadının, evlendiği yabancı erkeğin uyrukluğunu gerçekten kazanmış olup olmadığı ya da "belirli şartların gerçekleşmesiyle" (TVK m. 19/2) kazanıp, kazanmayacağı nasıl saptanacaktır? İşte bu noktalarda idarenin bir inceleme ve değerlendirme yapmakla görevli olduğunun kabulü gerekir. Bu konuda, ne TVK, ne de Yönetmelik açık bir hüküm getirmemiş olmakla birlikte, yabancı erkekle evlenmiş olmak Türk kadınına ancak *belirli koşullarda* seçme hakkı kazandırdığına göre, İdare makamlarının kadının istemi üzerine yurttaşlıktan ayrılma işlemi gerçekleştirme yoluna gitmeden önce bu koşulların varlığını araştırmaları doğaldır (18). Örneğin, istenç açıklamasının TVK'nda öngörülmüş süre içinde ve usulüne uygun biçimde yapıp yapılmadığının araştırılması gerekir. Yönetmeliğin 55. maddesindeki "Nüfus memurluğu da başka bir emir ve karar beklemeden nüfus siciline kaydederek, ayrılan kadına kayıp şerhi" verir hükmünü, gerek biçim, gerek öz bakımından kanuna uygun olarak yapılmış başvurulara mahsus olarak anlamak gerekir.

(17) Bkz., yukarıda b.

(18) Nitekim Yönetmelik, TVK. m. 27 ve m. 28 uyarınca Türk yurttaşlığından ayrılmak isteyenlerle ilgili olarak şu hükmü koymuştur: "müracaatı alan idare makamları ve konsolosluklar, adı geçen maddelerin aradığı şartları tespit ve vatansız kalmayacaklarını ispat eden belgeleri eklemek sureti ile ilgiliye ait düzenlenecek dosyayı İçişleri Bakanlığına gönderirler. (...) Yukarıda sözü edilen maddelere uymayan veya vatansız kalacakları anlaşılan hallerde müracaat makamları İçişleri Bakanlığına intikal ettirmeden bu hakkın kullanılamayacağını ilgiliye tebliğ eder" (Yönetmelik m. 41)

İdarenin, Türk yurttaşlığından ayrılmak isteyen kadının başvurusu üzerine yapması gereken denetimin amacı, kadına kanunun tanıdığı hakkın kullanılmasını idarenin *takdirine* bırakmak olmalıdır. Ama, kanunun seçme hakkının doğumu için öngördüğü koşulların varlığını araştırmak ve koşullarda eksiklik varsa, kadının isteminin Türk yurttaşlığından ayrılma sonucu vermemesini sağlamak da İdarenin görevidir.

Örneğin, kocanın ulusal yasasının, kadına evlenme nedeniyle kocanın uyrukluğunu gerçekten kazandırıp kazandırmadığı İdarece araştırılmalıdır. Ancak, Türk İdaresinin, ilgili yabancı hukuku bilmek zorunda olduğu söylenemez. Hukuk kuralının ispatına, ilke olarak, gerek yoksa da, bu sadece Türk yasaları (mevzuatı) için kabul edilebilir. HUMK m. 76, görülmekte olan bir davada yabancı hukukun uygulanması gereken hallerde, *yabancı kanun hükmünü* ispat yükünün, o hükme dayanan tarafa düştüğünü belirtmektedir (19). HUMK m. 76 hükmünü örnekseme (kıyas) yoluyla konumuza da uygulayabiliriz. Bu durumda örneğin, kocanın ulusal yasasının ilgili hükümlerinin onaylı çevirilerini sağlamak, seçme hakkını kullanarak Türk yurttaşlığından ayrılmak isteyen kadına düşen bir ödev olmalıdır. Kocanın yurtsuz olduğu ya da kocanın ulusal yasasının kadına uyrukluğuna vermediği kuşkusuna varsa ve kadın bu kuşukları giderecek yeterli kanıt sağlamamışsa, İdarenin, Türk yurttaşlığından ayrılma yolunda işlem yapmaması gerekir.

Ancak, bu yoldaki istemi İdarece reddolunan kadının red kararının iptali istemiyle yargı yoluna başvurabilmesi de, Anayasal sistem bakımından olanak içindedir.

f) "Ayrılma"nın sonuçları

Yabancıyla evlenme nedeniyle, seçme hakkını kullanarak Türk yurttaşlığından ayrılan kadın, Türk hukuku açısından "yabancı" statüsüne girmiş olur. Bu durum kadının nüfus aile kütüğüne işlenir (20).

TVK. nun "Türk Vatandaşlığının Kaybı" genel başlığı altında düzenlediği haller için genel sonuç olarak öngördüğü temel hüküm "kayıp tarihinden başlayarak yabancı muamelesine tabi tutulmak"tır (TVK. m. 29). Bu sonuç, "ikamet, gayrimenkul edinme ve ferağı,

(19) Kuru, Baki; Hukuk Muhakemeleri Usulü, Üçüncü bası, 1974, s. 359, 348.

(20) Nüfus Kanunu (Bkz. yukarıda dipnotu 15) m. 22/2 ve Yönetmelik m. 55 (kayıp şerhi)

miras ve çalışma gibi konularda ancak Türk kanunlarının yabancılar tarafından tanındığı haklardan faydalanabilme"yi ifade eder (21).

Seçme hakkı kullanarak Türk yurttaşlığından ayrılan kadın da yabancı statüsüne girdiğine göre, eskiden Türk yurttaşı olması, kendisine bir ayrıcalık sağlamayacaktır (23).

Böyle bir ayrıcalık ancak, kadının Türk yurttaşlığına dönmek istemesi hâlinde sözkonusu olmaktadır. TVK. m. 8 "Bu kanuna göre Türk vatandaşlığını kaybetmiş olanları, Bakanlar Kurulu ikamet şartı aranmaksızın yeniden vatandaşlığa alabilir." hükmünü koymuştur. Bu hükme göre, 35. madde uyarınca Türk yurttaşlığından çıkarılanlar dışında, TVK'nun deyiimiyle "vatandaşlığı kaybetmiş" olan bütün eski Türk yurttaşları, Türk yurttaşlığına yeniden alınmalarını istedikleri takdirde bir kolaylıktan yararlanabilmektedirler. Yabancıyla evlenme yoluyla, seçme hakkını kullanarak Türk yurttaşlığından "ayrılan" kadına ise, buna ek olarak başka bir olanak daha tanınmıştır :

"19. madde uyarınca evlenme ile Türk vatandaşlığından ayrılan kadın, bu evliliğin sona ermesinden başlayarak üç yıl içinde Türk vatandaşlığına dönebilir" (TVK m. 13) Eskiden Türk yurttaşı olan kadının, bu halde, Türk yurttaşlığını yeniden kazanması, yetkili makamın iznine veya kabulüne bağlı olmamakta; kadın, "seçme hakkı" nı kullandığını bildiren istenç açıklamasıyla Türk yurttaşlığına dönebilmektedir.

Analarının Türk yurttaşlığıyla ilgisinin kesilmiş olması yabancıyla evlenmenin kendisine kazandırdığı seçme hakkını kullanarak Türk yurttaşlığından ayrılan kadının daha önce doğmuş çocuklarının yurttaşlık durumu üzerinde bir etki yapacak mıdır? Bu soruya ilke olarak verilecek yanıt, çocukların yurttaşlık durumunun, anala-

(21) "Vatandaşlığın iptali" (TVK m. 33) ve "vatandaşlıktan çıkarma (TVK. m. 35) hallerinde daha ağır bir takım sonuçların doğması da sözkonusudur (TVK. m. 29)

(23) Bu durumdaki kadının, örneğin, Türk Mahkemelerinde boşanma davası açabilmesi (Türk Mahkemelerinin genel yetkisini düzenleyen kurallar çerçevesinde) yabancı kocasının rızasına bağlı olacaktır.

Yargıtay 2. H. D. E. 1977/9010, K. 1978/223, t. 17.1.1978 "Olayda (T.E.), İran uyruklu (A.M.) ile evlenmiş, kocasının vatandaşlığını seçerek Türk vatandaşlığından ayrılmış, böylece, davacı, İran uyruklu olmuştur. O halde, taraflar Türk vatandaşı olmadığına göre (E.H.V.K.'nın) 4. maddesi gereğince, boşanma davasının Türk mahkemelerinde görülebilmesi için tarafların rızaları ile Türk mahkemesine başvurmaları zorunludur" (Yargıtay Kararları Dergisi, C. V, sayı 4, Nisan 1979, s. 479)

rının Türk yurttaşlığından ayrılmasından etiklenmeyeceğidir. Ancak, belirli durumlarda, yabancıyla evlenip, seçme hakkı kullanarak Türk yurttaşlığından ayrılan kadının, bu evlenmeden önceki çocukları, analarına bağlı olarak Türk yurttaşlığını kaybedebileceklerdir. Babanın, sahip olduğu yurttaşlık bakımından çocuklar açısından önemini yitirdiği (24) haller diye nitelendirilebilecek bu durumlar "babanın ölmüş bulunması, babanın belli olmaması ve babanın vatansız olması" dır (TVK m. 30). Ancak bu hallerde de, çocukların analarının Türk yurttaşlığından ayrılmasıyla Türk yurttaşlığını yitirmeleri, bu yüzden *yurtsuz duruma düşmemeleri* koşuluna bağlıdır (TVK b. 30/son f.). Kadına uyrukluk veren kocanın ulusal yasası, çocukların da ,ananın bu yeni uyrukluğuna geçtiğini kabul etmemekte ise, çocuklar Türk kalacaktır.

Öte yandan, önemli bir nokta da çocukların erginlik (rüşt) durumudur. Anaya bağlı olarak Türk yurttaşlığının yitirilmesi ancak kadının Türk yurttaşlığından ayrılmasına yol açan "evlenmeden önceki *küçük* çocukları" için sözkonusudur. Burada çocukların ergin (reşit) olup olmadıkları Türk Medeni Kanununa göre saptanmalıdır. Yargı yoluyla kazanılmış erginlik (kazai rüşt) ve evlenme yoluyla kazanılmış erginlik de gözönüne alınmalıdır (25). Ergin statüsündeki çocuklar, öteki koşullar gerçekleşmiş olsa bile, bu durumda analarına bağlı olarak Türk yurttaşlığını yitirmeyeceklerdir.

Önemli başka bir koşul da, 15 yaşından büyük çocuklarla ilgilidir. Bu yoldan Türk yurttaşlığının yitirilmesi "çocuk 15 yaşından büyük ise yazılı muvafakatına bağlıdır" (TVK m. 30/son f.).

Bu durumdaki çocukları, analarına bağlı olarak Türk yurttaşlığını yitirmeleri bakımından üç kategoriye ayırmak gerekir :

(i) Ergin (reşit) olanlar : Analarının Türk yurttaşlığından ayrılması, ergin çocukların yurttaşlık durumunu hiçbir biçimde etiklemeyecek, bu çocuklar Türk kalacaklardır. Erginliğin "18 yaşın ikmaliyle" (M.K. 11/1) ya da yargı yolu (M.K. 12) veya evlenmeyle (M.K. 11/2) kazanılmış olması, durumu değiştirmez.

(ii) Onbeş yaşından küçük çocuklar : Bu çocuklar, TVK m. 30 da belirtilmiş öteki koşullar varsa, analarına bağlı olarak Türk yurttaşlığını yitireceklerdir.

(24) Bkz. Nomer, a.g.e., s. 88

(25) Göger, a.g.e., s. 119

- (iii) Onbeş yaşından büyük ama ergin olmayan çocuklar : TVK m. 30'da belirtilmiş öteki koşullar varsa, bu çocuklara, gerçekte, bir *seçme hakkı* tanınmış olmaktadır. Bunlar, ya yazılı muvafakat vererek, Türk yurttaşlığından ayrılacaklar, ya da, bu muvafakati vermeyerek Türk kalacaklardır. 18 yaşını ikmal etmeden önce erginlik kazanmış çocuklar için ise, yukarıda da belirttiğimiz gibi, seçme hakkını kullanma yoluyla Türk yurttaşlığından ayrılma sözkonusu değildir.